

Tojimatova Gavharoy G'ulomjonovna

Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrası o'qituvchisi.

Annotatsiya: *So'nggi yillarda gender va unga oid tushunchalar ijtimoiy o'zgarishlarning va ijtimoiy munozaralarning umumiy markaziga aylandi. Ko'pgina jamiyatlar, shu jumladan dunyo jamiyati, gender rollari haqidagi tushunchalar, ommaviy axborot vositalarida gender tasvirlari va genderga oid huquqiy tendentsiyalarning tez o'zgarishini kuzatdi. Ushbu maqolada gender muammosi va uning psixologik asoslari haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Gender muammosi, gender tengligi, dunyodagi hamjamiyat, psixologik asos, tadqiqot, odat, xattir-harakat, farq.*

Ma'lum madaniyat, erkak yoki ayol sifatida belgilangan xatti-harakatlar, qarashlar va shaxsiy xususiyatlar orqali gender tengligi, tengsizligi yoki muammosi kelub chiqarish. Insonning jinsi o'ziga xosligi ularning erkak yoki ayol bo'lish psixologik tuyg'usini anglatadi. Bundan farqli o'laroq, odamning qarama-qarshi genderdagi, bir xil genderdagi yoki har ikkala genderdagi vakillarga nisbatan hissiy va erotik tortishish yo'nalishi. Bu muhim farqlar va garchi biz ushbu atamalarning har birini batafsil muhokama qilmasak ham, ular bir biriga har doim ham bir-biriga mos kelmasligini tan olish kerak. Biror kishi biologik erkak bo'lishi mumkin, lekin ayollarga jalb qilingan holda ayol identifikatoriga yoki o'ziga xoslik va yo'nalishlarning boshqa kombinatsiyasiga ega bo'lishi mumkin.

Erkaklar va ayollar o'rtasidagi farqlar quyidagilarga asoslangan bo'lishi mumkin: haqiqiy gender farqlari (ya'ni, erkaklar va ayollar aslida ba'zi qobiliyatlari bilan farq qiladi. Shuningdek, gender rollari (ya'ni, erkaklar va ayollar qanday harakat qilishlari kerak bo'lgan farqlari va gender stereotiplari (ya'ni, erkaklar va ayollar qanday ekanligi, harakater va psixologik jihatdan farqlanadi.

Haqiqiy gender farqlari qanday? Til va til ko'nikmalariga kelsak, qizlar til ko'nikmalarini erta rivojlantiradi va o'g'il bolalarga qaraganda ko'proq so'zlarni biladi; ammo bu uzoq muddatli farqlarga olib kelmaydi. Qizlar, shuningdek, o'g'il bolalarga qaraganda maqtashni, suhbatlashayotgan odam bilan rozi bo'lishni va boshqa odamning sharhlarini batafsil bayon qilishadi; o'g'il bolalar, aksincha, qizlarga qaraganda o'zlarining fikrlarini bildirishlari va tanqid qilishlari ehtimoli ko'proq. O'g'il bolalar qizlarga qaraganda jismoniy tajovuzning yuqori ko'rsatkichlarini namoyish etadilar va uyushtirilgan qo'pol o'yinlar o'ynash ehtimoli ko'proq.

Agressiyaga kelsak, o'g'il bolalar qizlarga qaraganda asossiz jismoniy tajovuzkorlikni yuqori darajada namoyon etishadi, ammo qo'zg'atilgan tajovuzda farq yo'q. Ba'zi bir katta farqlar bolalarning o'yin uslublarini o'z ichiga oladi. O'g'il bolalar

tez-tez katta guruhlarda qo'pol va qo'pol o'yinlarni uyushtirishadi, qizlar esa ancha kichik guruhlarda kam jismoniy faoliyat bilan shug'ullanishadi. Depressiya stavkalarida ham farqlar mavjud, qizlar balog'at yoshidan keyin o'g'il bolalarga qaraganda tushkunlikka tushish ehtimoli ko'proq. Balog'at yoshidan keyin qizlar ham o'g'il bolalarga qaraganda o'z tanalaridan norozi bo'lishadi.

Shu bilan birga, alohida erkaklar va alohida ayollar o'rtasida sezilarli o'zgaruvchanlik mavjud. Bundan tashqari, o'rtacha darajadagi farqlar mavjud bo'lganda ham, ushbu farqlarning aksariyatining haqiqiy hajmi juda kichikdir. Bu shuni anglatadiki, birovning genderini bilish uning haqiqiy xususiyatlarini taxmin qilishda katta yordam bermaydi. Masalan, faollik darajasi bo'yicha o'g'il bolalar qizlarga qaraganda faolroq deb hisoblanadilar. Bundan tashqari, ko'plab gender farqlari tug'ma farqlarni aks ettirmaydi, aksincha aniq tajribalar va ijtimoiylashuvdagi farqlarni aks ettiradi. Masalan, taxmin qilingan gender farqi shundaki, o'g'il bolalar qizlarga qaraganda yaxshi fazoviy qobiliyatlarini namoyish etishadi.

Genderlar bo'yicha biz farq qiladigan ko'plab asoslar haqiqatan ham gender stereotiplariga asoslangan va haqiqiy farqlar emas. So'nggi tahlillarga, bir milliondan ortiq odamlarning minglab tadqiqotlari tahlillariga asoslanib, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki: qizlar o'g'il bolalarnikiga qaraganda qo'rqinchli, uyatchan yoki yangi narsalardan qo'rqmaydi; o'g'il bolalar qizlardan ko'ra ko'proq g'azablanmaydi va qizlar o'g'il bolalarnikidan ko'proq hissiy emas; o'g'il bolalar matematikada qizlarga qaraganda yaxshiroq ishlashmaydi. Bolalarda gender rollarining shakllanishini tushuntiradigan nazariyalardan biri - bu ijtimoiy ta'lim nazariyasi. Ijtimoiy ta'lim nazariyasi gender rollari kuchaytirish, jazolash va modellashtirish yo'li bilan o'rganilishini ta'kidlaydi. Bolalar o'zlarini gender rollariga mos ravishda tutishlari uchun mukofotlanadi va kuchaytiriladi va gender rollarini buzgani uchun jazolanadi. Bundan tashqari, ijtimoiy ta'lim nazariyasi, bolalar kattalar va katta yoshdagi bolalarning xatti-harakatlarini modellashtirish orqali o'zlarining genderiy rollarini o'rganishadi va shu bilan har bir genderni mos keladigan xatti-harakatlar to'g'risida g'oyalarni ishlab chiqadilar.

Xulosa qilib aytganda, gender muammosi bugungi kunda eng mulohazalarga va tortishuvlarga sabab bo'lmoqda. Gender muammosini yechish uchun tadqiqotlar o'tkazilyapti va psixologik asos bu borada juda muhim. Ijtimoiy ta'lim nazariyasi gender sxemasi nazariyasiga qaraganda kamroq qo'llab-quvvatlanadi - tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ota-onalar genderni mos o'yinni kuchaytiradilar, ammo aksariyat hollarda erkak va ayol bolalariga xuddi shunday munosabatda bo'lishadi. O'g'il va qiz bolalarga, erkaklar va ayollarga boshqacha munosabatda bo'lish ham gender farqining natijasi, ham gender farqining sababidir.

1. Best, D. L. (2001). Gender concepts: Convergence in cross-cultural research and methodologies: *The Journal of Comparative Social Science*, 23-25-p
2. Bigler, R. S., & Liben, L. S. (2007). Developmental intergroup theory: Explaining and reducing children's social stereotyping and prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 162–166.p
3. Chang, A. Sandhofer, C., & Brown, C. S. (2011). Gender biases in early number exposure to preschool-aged children. *Journal of Language and Social Psychology*.
4. Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 112-114-p